

Марина Костенко,

викладач кафедри документальних комунікацій
Рівненського державного гуманітарного університету

Формування вітчизняних електронних інформаційних ресурсів з проблем художньої культури та мистецтва на регіональному рівні

У статті представлені результати дослідження вітчизняних бібліотечних веб-сайтів, де міститься інформація з проблем художньої культури та мистецтва. Проаналізовано галузеві інформаційні ресурси, що пропонуються на сайтах Рівненської державної обласної бібліотеки, Волинської ім. Олени Пчілки, Закарпатської, Івано-Франківської ім. І. Франка, Тернопільської, Хмельницької ім. М. Островського, Чернівецької ім. В. Івасюка обласних універсальних наукових бібліотек.

К л ю ч о в і с л о в а: художня культура та мистецтво, інформаційні ресурси, обласна універсальна наукова бібліотека, веб-сайт.

There are the results of analyse of information on art culture and art presented on ukrainian library web sites presented in the article. The informational resources on art culture and art from Rivne State Regional Library, Olena Pchilka Volyn Regional Universal Scientific Library, Zakarpattia Regional Universal Scientific Library, Ivan Franko Ivano-frankivsk Regional Universal Scientific Library, Ternopil Regional Universal Scientific Library, M. Ostrovsky Khmelnytsky Regional Universal Scientific Library, V. Ivasuk Chernivtsi Regional Universal Scientific Library web sites as of August 31, 2011 are analysed.

К e y w o r d s: art culture and art, informational resources, regional universal scientific library, web site.

Важливе загальносоціальне значення культури, мистецтва для українського суспільства зумовлює вироблення наукових підходів до вирішення проблеми формування та використання галузевих інформаційних ресурсів (ІР), що відповідають викликам часу. Складність вирішення цього завдання полягає у нерозробленості цілісної концепції системної організації інформаційного забезпечення галузі, у недосконалості методологічного апарату дослідження ефективності використання відповідних ІР тощо.

Інформатизаційні процеси, що мають місце в сучасному суспільстві, зумовлюють зміну традиційних підходів до формування системи ІР та здійснення обслуговування користувачів. Упродовж останнього часу значно активізувалися дослідження проблеми інформаційного забезпечення, хоча питання інформаційного забезпечення галузі художньої культури та мистецтва й досі залишаються найменш висвітленими у фаховій літературі. Така складова системи галузевих інформаційних ресурсів, як музичні документи, активно вивчається Л. Г. Тупчієнко-Кадировою [13]. Результати дослідження документних ресурсів сфери образотворчого мистецтва відображені в монографії М. Б. Шагрової «Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996–2005)» [15]. Водночас питання інформаційного забезпечення сфери художньої культури та мистецтва загалом, в т. ч. у

контексті застосування новітніх технологій та в регіональному сегменті, не потрапляють у поле зору науковців за винятком окремих публікацій М. С. Костенко [5; 6; 7; 8; 9]. У зв'язку з цим постає необхідність поглибленого аналізу місця регіонального сегмента державної системи інформаційного забезпечення культури та мистецтва в інформаційній структурі України в умовах інформатизації, що й визначає мету цієї статті.

Базу нашого дослідження становлять веб-сайти вітчизняних бібліотек різних типів – провідних національних книгозбірень, обласних універсальних наукових бібліотек (ОУНБ), де представлена інформація з проблем художньої культури та мистецтва (станом на 31 серпня 2011р.).

Бібліотечними установами України накопичений певний позитивний досвід інформаційного забезпечення галузі культури та мистецтва. Бібліотечно-інформаційне обслуговування культурологічно-мистецької сфери здійснюють національні інформаційні установи (Інформаційний центр з питань культури та мистецтва Національної парламентської бібліотеки України, власне Національна парламентська бібліотека України, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Книжкова палата України імені І. Федорова), наукові й публічні бібліотеки регіонального та місцевого значення. Звичайно ж, чільне місце в галузевій інформаційній структурі має посідати Інформаційний центр з пи-

тань культури та мистецтва Національної парламентської бібліотеки України, який з 1993 р. розпочав в автоматизованому режимі підготовку всіх видів оперативної інформації, довідок, видань системи диференційованого забезпечення керівництва тощо. З 1995 р. формується електронний каталог Національної парламентської бібліотеки України. Створюється електронна картотека статей з наукових збірників та продовжуваних видань, а також «Політематична база даних бібліографічних записів статей з періодичних видань» як заміна традиційної систематичної картотеки статей, що серед іншого розкриває й інформацію з проблем культури та мистецтва. На відповідній веб-сторінці відображено перелік назв зарубіжних видань з культури та мистецтва, що надійшли до фонду бібліотеки. Крім того, Національна парламентська бібліотека України видає друкований і електронний варіанти щоквартального «Календаря знаменних та пам'ятних дат», де відображаються і події культурного життя.

Однак, досягнення якісно вищого рівня інформаційного забезпечення культури та мистецтва, на нашу думку, можливе лише із використанням IP та сервісів веб-сайта Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Зокрема, Інтернет-порталу з соціогуманітарних наук, основу якого становлять: електронна бібліотека зі згаданої проблематики, добірка нормативних актів України в соціогуманітарній сфері та «дзеркала» наявних сайтів академічних установ трьох відділень НАН України (у т. ч. мистецтвознавства, етнології). Важливим складником порталу є система навігації в профільних ресурсах Інтернету. Серед них – онлайнві бібліотеки соціогуманітарної проблематики, сайти відповідних науково-дослідних інститутів й університетів України та інших держав. Не можна не згадати і про реферативну БД «Україніка наукова», яка покликана слугувати джерелом забезпечення дослідницьких потреб мистецтвознавців і культурологів.

Так історично склалося, що провідним сегментом системи інформаційного забезпечення культури та мистецтва в Україні є спеціалізовані відділи (сектори) в структурі ОУНБ. Основними напрямками діяльності ОУНБ є: комплектування документних фондів галузевого профілю; організація документно-інформаційних фондів відділів мистецтв; забезпечення органів влади, керівництва закладів культури та мистецтва інформацією про культурне життя регіонів; здійснення всіх видів інформаційного обслуговування фахівців культури і мистецтва. Першочерговим завданням працівників відповідних відділів (секторів) ОУНБ стало забезпечення висо-

кої якості інформаційних та бібліотечних послуг, що надавалися користувачам. Належне здійснення інформаційного забезпечення можливе лише за умови постійного дослідження його середовища, суб'єктів, форм та методів, засобів тощо. Особливого значення в цьому сенсі набуло вивчення читачів ОУНБ – суб'єктів інформаційного забезпечення за допомогою сукупності методів, котрі взаємодоповнювали один одного (опитування, спостереження, обліку читацького попиту, аналізу документації та статистичних показників). Диференціюючи фахівців культури та мистецтва як користувачів ОУНБ, зазначимо, що складність розроблення універсальної типології споживачів галузевої інформації обумовлена різноманіттям суспільних проявів культурно-мистецького процесу, складною інфраструктурою галузі, варіативністю роду занять і місць роботи спеціалістів тощо.

На нашу думку, диференціація споживачів галузевої інформації може бути здійснена відповідно до рівнів їхньої діяльності: наукового (мистецтвознавці, культурологи, музеєзнавці); практичного (працівники культурно-мистецьких установ, бібліотекарі); освітнього (викладачі вищих й середніх спеціальних навчальних закладів та закладів підвищення кваліфікації, а також художніх і музичних шкіл); керівного (керівні кадри галузі); управлінського (провідні спеціалісти установ культури і мистецтва). Подібний підхід не суперечить класифікації читачів літератури з проблем культури та мистецтва, запропонованій Ю. Зубовим [2]. Подальший аналіз змісту професійної діяльності дає змогу визначити такі групи інформаційних потреб користувачів ОУНБ – споживачів інформації з питань культури та мистецтва: культурологічно-наукова; культурологічно-видовищна; культурологічно-освітня; культурологічно-виховна; культурологічно-управлінська [4, с. 86].

Зважаючи на використання поряд із традиційними джерелами пошуку інформації електронних ресурсів, особливого значення набуває вивчення аудиторії веб-сайтів ОУНБ, здійснення якого уможливується за умови встановлення на сайтах спеціальних лічильних програм «SpyLOG», «HotLOG». Як свідчить досвід російських фахівців, облік й аналіз інтернет-статистики дають змогу отримати такі дані щодо відвідувачів сайта: звідки відвідувач перейшов на сайт; з яким запитом він прийшов на сайт; сторінка, з якої користувач розпочав перегляд сайта та сторінка, на якій завершуватиметься перегляд; список переглянутих сторінок, їх кількість та шляхи пересування користувача сайтом.

Стрімке запровадження у практику роботи інфор-

маційних установ комп'ютерних технологій зумовило необхідність послідовного розв'язання в регіонах таких основних завдань: входження ОУНБ до глобальної міжнародної інформаційної мережі із забезпеченням доступу користувачів – спеціалістів культури та мистецтва до IP Інтернету і бібліотеки; придбання пакетів програмного забезпечення; формування власного електронного каталогу; створення власних БД; вироблення ефективних форм довідково-бібліографічного обслуговування в режимі «запит-відповідь» на основі електронних IP тощо.

У контексті вирішення першого із зазначених завдань доцільно розглянути загальні критерії якості (в першу чергу, інформативності та достовірності) веб-сайтів ОУНБ як засобів презентації бібліотек в інформаційному середовищі. Серед них фахівцями Національної парламентської бібліотеки України виокремлюються: високий рівень організації змісту сайта; постійне оновлення; мінімальний стан завантаження; простота в користуванні; відповідність потребам користувачів; посередництво між користувачами та онлайнним середовищем; орієнтована на мережу корпоративна культура [14, с. 34].

Російські спеціалісти в poradнику «Принципы качества веб-сайтов по культуре» (М., 2006) серед найважливіших принципів якості сайтів закладів культури виокремлюють прозорість, ефективність, орієнтацію на користувача. Їх реалізація передбачає, що інформаційне наповнення високоякісного веб-сайта має бути релевантним, простим і доступним для користувача [1, с. 29].

Низкою вітчизняних дослідників здійснювався системний аналіз веб-сайтів українських бібліотек. Найбільш вдалими є, на нашу думку, дослідження Д. Соловяненка, спрямоване на структурний аналіз українського бібліотечного веб-сегмента мережі Інтернет [10], та аналіз контенту веб-сайтів публічних бібліотек України І. Торліна [11]. На жаль, вітчизняні сайти, у т. ч. регіональні, ще не вивчалися в контексті можливостей ефективного інформаційного забезпечення культури та мистецтва. Важко не погодитися з думкою І. Торліна, що контент сайта публічної бібліотеки умовно можна поділити на довідкову та повнотекстову інформацію. Довідкова – це, насамперед, інформація про установу; новини, бібліографічна інформація. Повнотекстова, натомість, включає репродуктивну (оцифровані ресурси) та авторську інформацію. Не менш корисним, з нашої точки зору, є аналіз банків і баз даних, що ґрунтується на засадах сервісного підходу; груп сервісів та сервісних ре-

сурсів; дизайну та графічного оформлення українських бібліотечних сайтів, здійснений Д. Соловяненком.

Інформація з проблем культури та мистецтва, розміщена на сайтах ОУНБ Західного регіону України, доволі одноманітна за формами представлення. Зокрема, традиційно як ресурс забезпечення галузевих потреб фахівців культури і мистецтва використовуються електронні каталоги бібліотек. Всіма ОУНБ (Волинською ім. Олени Пчілки, Закарпатською, Івано-Франківською ім. І. Франка, Рівненською державною обласною бібліотекою, Тернопільською, Хмельницькою ім. М. Островського, Чернівецькою ім. В. Івасюка) надається доступ до електронного каталогу. Натомість визначальні характеристики електронних каталогів названих вище бібліотек різняться (від програмного середовища до пропонованих користувачам можливостей пошуку). На жаль, розширений пошук можливий не у всіх каталогах. Для деяких з них існують обмеження стандартним пошуком лише за такими параметрами, як автор, назва, предметна рубрика, рік видання. Дієвим, на нашу думку, кроком щодо підвищення ефективності інформаційного пошуку в електронних каталогах ОУНБ є відображення на відповідних сторінках сайтів довідкової інформації про методику пошуку в каталозі.

Не менш поширеними ресурсами на веб-сайтах бібліотек є універсальні бюлетені нових надходжень (матеріал в яких може групуватися за галузевою ознакою або датою надходження документа до фонду бібліотеки) і каталоги періодики (різновидом яких є зведені каталоги періодики регіону).

Фахівцями ОУНБ Західного регіону України здійснюються кроки щодо формування електронних аналогів систематичних і тематичних картотек статей (подібні ресурси представлені на сайтах Закарпатської і Тернопільської ОУНБ). Збільшується кількість електронних аналогів універсальних та комплексних друкованих бібліографічних посібників, переважно краєзнавчого спрямування, у т. ч. «Календарів знаменних і пам'ятних дат». Електронні рекомендаційні бібліографічні покажчики – «Календарі знаменних і пам'ятних дат» – містять інформацію про всі пам'ятні дати безвідносно до їхнього галузевого профілю, довідки про визначні події та списки літератури, присвяченої цим подіям. Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка презентує на своєму сайті галузевий «Літературно-мистецький календар Івано-Франківської області на 200... рік». Закарпатська ОУНБ пропонує користувачам у розділі «Наші

публікації» щомісячну оглядову довідку «Хроніка культурного життя Закарпаття», анований каталог «Книги Закарпаття», щоквартальний бібліографічний покажчик «Закарпаття на сторінках преси» (робота з яким в онлайн-режимі не передбачається). Станом на 31 серпня 2011 р. у розділі «Видання» представлені такі ресурси: бібліографічний бюлетень «Пам'ятки історії та культури Івано-Франківської області», перший та другий випуски інформаційного бюлетеня «Мистецька палітра» і «Перлини архітектури епох».

Цікавим є досвід Тернопільської ОУНБ, яка представила на сайті «Календар знаменних і пам'ятних дат Тернопільщини» як бібліографічну БД, де в межах календарного місяця подається перелік дат з гіперпосиланнями на осіб або події, до яких пропонується історична довідка та власне бібліографічний список і щоквартальний інформаційний бюлетень «Культура Тернопільщини».

Новими жанрами електронних бібліографічних посібників, що з'явилися на сайтах українських бібліотек останнім часом, є прес-дайджести та прес-огляди. Прес-дайджести містять бібліографічні описи статей з періодичних видань, за якими подаються фрагменти їх текстів. Прес-огляд включає бібліографічний опис статей на певну тему та невелику оглядову довідку [12, с. 10]. Однак, як з'ясувалося, проблематика культури та мистецтва не перебуває в полі зору укладачів цих жанрів електронних інформаційних джерел.

В усі часи показником рівня бібліографічної забезпеченості галузі було існування бібліографічних покажчиків другого ступеня та бібліографічних путівників. Певний позитивний досвід щодо бібліографування власної бібліографічної продукції та відображення подібної інформації на сайтах книгозбірень накопичений окремими ОУНБ Західного регіону України. Наприклад, на сайті Чернівецької ОУНБ ім. В. Івасюка представлено список власних бібліографічних посібників із посиланнями на повний заархівований текст цих джерел. На сайті Тернопільської ОУНБ можна переглянути тексти всіх електронних посібників, створених у книгозбірні. Важливе місце в інформаційному забезпеченні галузевих інформаційних потреб посідають сформовані службами віртуальних довідок, що працюють при кожній із названих ОУНБ, архіви відповідей на запити користувачів.

Багато вітчизняних книгозбірень проголошувє створення віртуальних книжкових виставок, але їхній зміст не завжди відповідає сучасному образу давньої форми бібліотечних послуг. Та й зворот-

ний зв'язок як невід'ємна складова традиційної книжкової виставки не став ще складником віртуальних книжкових виставок як популярних навігаційних сервісів.

Аналізуючи виробництво репродуктивної інформації з проблем культури і мистецтва бібліотеками Західного регіону України, констатуємо обмежену кількість оцифрованих текстових ресурсів взагалі і майже повну відсутність оцифрованих галузевих ресурсів з художньої культури і мистецтва. Хоча не можна не відмітити деякий позитивний досвід Тернопільської та Закарпатської ОУНБ, які пропонують на своїх сайтах твори (у т. ч. з культури і мистецтва) місцевих авторів та рідкісні (у т. ч. мистецтвознавчі) видання. Крім того, Закарпатською ОУНБ розроблена нова рубрика розділу «Публікації» – «Бібліо-клас», де представлені тексти методико-бібліографічних видань бібліотеки, зокрема до визначних дат України та області.

Окремої уваги потребує функціонування на сайтах ОУНБ Західного регіону України служб віртуальних довідок. Згідно з представленими більшістю бібліотек правилами надання цієї послуги книгозбірнями, виконуються бібліографічні (з рекомендацією друкованих та електронних ресурсів) і фактографічні довідки на основі традиційного довідково-бібліографічного апарату та електронного каталогу. У переважній більшості випадків обслуговування користувачів здійснюється в інтерактивному режимі. Служба віртуальної довідки Хмельницької ОУНБ, наприклад, виконує письмові бібліографічні довідки на замовлення (з передоплатою за преїскурантом) при безпосередньому зверненні користувача до бібліотеки. Час виконання довідок для різних ОУНБ коливається від 1 до 3 діб. Архіви виконаних довідок представлені на сайтах всіма ОУНБ.

Великого значення сьогодні набуває розроблення на сайті бібліотеки дієвого інструментарію, який би допомагав користувачам у пошуку інформації, істотно спрощував цей процес. За твердженням фахівців НБУВ, для розроблення сервісних ресурсів важливо чітко усвідомити, по-перше, для кого і для чого створюється веб-сайт, а, по-друге, враховувати кількість та змістовну наповненість сторінок, дизайнерське рішення сайта тощо. Д. Соловяненко, аналізуючи бібліотечний веб-сегмент Інтернету, зазначає, що кожен більш-менш об'ємний сайт повинен мати сторінку-карту, тобто сервіс, який би пропонував користувачам повний перелік усіх його розділів і підрозділів. Маленькому ж сайту карта не потрібна, як і такому, розробники якого пішли шляхом максимального розширення

основного меню, що дає змогу структурувати його таким чином, що жоден елемент не сягає глибше третього рівня ієрархії. Оскільки основне меню доступне з будь-якої сторінки сайту, а всі його елементи оформлені у вигляді спливаючих меню, відвідувач може перейти з однієї сторінки сайту на будь-яку іншу. Наявність функції пошуку по сайту значно полегшує навігацію складно-структурованим сайтом. При визначенні доцільності такого сервісу застосовують ті ж правила, що й при з'ясуванні доцільності створення карт сайтів [10].

Підсумовуючи вищевикладене, можна констатувати посилення ролі ОУНБ у вирішенні завдань інформаційного забезпечення галузі художньої культури та мистецтва в сучасних умовах. Разом з тим, необхідно наголосити на існуванні низки проблем, пов'язаних, у першу чергу, із неповною відповідністю контенту та якісного наповнення сайтів ОУНБ Західного регіону України інформаційним потребам у сфері культури та мистецтва, що змінюються, сучасним тенденціям сайтобудування. Шляхи вирішення зазначених проблем вбачаються нами у налагодженні моніторингу структури та наповненості бібліотечних веб-сайтів за такими параметрами, як наповненість сайту матеріалами галузевої проблематики; введення нових рубрик та розділів, що містять галузеву інформацію; запровадження нових форм і методів подання інформації; частота відвідуваності відповідних сторінок тощо. Враховуючи російський досвід моніторингу галузевих інтернет-ресурсів, не менш важливим є також відстеження так званої «авторитетності» сайту з урахуванням якісної характеристики посилань на нього з інших сайтів. На часі також формування структурними підрозділами вітчизняних бібліотек, які здійснюють обслуговування споживачів культурологічно-мистецької інформації, власних електронних каталогів з можливістю віддаленого доступу.

Список використаної літератури

1. Гендина Н. И. Использование формализованных методов при подготовке текста для веб-сайтов учреждений культуры / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, О. И. Алдохина // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 3. – С. 29–35.
2. Зубов Ю. С. Библиография искусства : учеб. для библи. фак. ин-тов культуры / Ю. С. Зубов, Е. Н. Погорелая, А. А. Туровская; под ред. Ю. С. Зубова. – М. : Книга, 1973. – 304 с.
3. Калинина Л. Л. Мониторинг Интернет-ресурсов в музейной деятельности / Л. Л. Калинина, И. В. Пролеткин, М. Е. Шпак // Информ. ресурсы России. – 2007. – № 5. – С. 24–26.
4. Костенко М. С. Відділ мистецтв у системі інформаційного обслуговування користувачів Рівненської державної обласної бібліотеки / М. С. Костенко, Г. О. Сподепнок // Пріоритети діяльності Рівненської державної обласної бібліотеки : зб. статей з досвіду роботи. – Рівне : Волин. обереги, 2006. – С. 86–97.
5. Костенко М. С. Электронные ресурсы в системе средств информационного обслуживания культуры и искусства / М. С. Костенко // Документационная наука в информационном обществе: сб. матер. Третьего заоч. науч.-практ. семинара (3–4 апр. 2008 г., г. Саратов). – Саратов, 2008. – С. 111–116.
6. Костенко М. С. Формування сучасного інформаційного простору та розвиток інформаційних ресурсів з проблем культури та мистецтва / М. С. Костенко // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань: / Харків. держ. акад. культури і мистецтв. – Х., 2009. – Вип. 2. – С. 50–51.
7. Костенко М. С. Інформаційні ресурси з проблем культури та мистецтва як об'єкт термінологічних розвідок / М. С. Костенко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; Ін-т держ. упр. і права. – К., 2009. – Вип. 3. – С. 113–119.
8. Костенко М. С. Особенности культуры и искусства как фактор развития первичнодокументного звена отраслевых информационных ресурсов Украины / М. С. Костенко // Книга и мировая культура : матер. V междунар. науч.-практ. конф. (21–22 апр. 2010 г., г. Омск). – Омск, 2010. – С. 63–69.
9. Костенко М. С. Формування вітчизняного потоку з проблем культури та мистецтва як напрям розвитку термінологічних систем / М. С. Костенко // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань: зб. наук. пр. / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв; Ін-т держ. управління. – К., 2010. – Вип. 4. – С. 93–98.
10. Соловяненко Д. Структурний аналіз українського бібліотечного веб-сегмента мережі Інтернет / Д. Соловяненко // Бібл. вісн. – 2005. – № 3. – С. 26–37.
11. Торлин И. Ресурсы веб-сайтов публичных библиотек Украины: компромисс предлагаемого и ожидаемого / И. Торлин // Науч. и техн. б-ки. – 2008. – № 3. – С. 36–41.
12. Трачук Л. Електронна бібліографічна продукція на сайтах українських бібліотек / Л. Трачук // Бібл. вісн. – 2009. – № 3. – С. 6–11.
13. Тупчієнко-Кадирова Л. Г. Музичний документ: визначення поняття, класифікація та методика описування (на прикладі творчої спадщини композитора Ю. С. Мейтуса (1903–1997): автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.10 / Л. Г. Тупчієнко-Кадирова; Держ. ком. арх. України, Укр. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2005. – 20 с.
14. Цуріна І. Як зробити веб-сайт публічної бібліотеки успішним? / І. Цуріна // Бібл. планета. – 2007. – № 2. – С. 34–36.
15. Шатрова М. Документні ресурси української бібліографії образотворчого мистецтва (1996–2005) / М. Шатрова; Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2011. – 256 с.